

TUULOKSEN HAUTAUSMAAKIERROS

Tässä esiteltyt haudat Tuuloksen hautausmaalla ovat ymmärrettävästi vain pieni otos. Vaikka hautausmaa on ollut käytössä vain vähän yli toista vuosisataa, sinne on kätketty luvuton määrä ihmiskohtaloita, joista jokainen on omalla tavallaan mielenkiitoinen. Ja monet sukuhaudat pitävät sisällään niin monia eri tavoin toisiinsa kietoutuneita tarinoita.

Kiitos kaikille niille, jotka pitävät yllä hautakulttuuriamme ja muistavat lämmöllä menneitä sukupolvia.

- Kirsti Häppölä

Tuuloksen hautausmaakierros

Asiantuntija: Kirsti Häppölä

Erityiskiitos: Kaisu Koskue

Digikartta ja esitteen taitto: Markus Monteiro Kartano

Kuvat: Markus Monteiro Kartano

T(teksti), K(kuva)

Tuuloksen hautausmaa (Vuorentaustantie 1, 14840 Tuulos)

Hautausmaa sijaitsee lähellä Tuuloksen keskiaikaista harmaakivikirkkoa Vuorentaustantiellä. Hautausmaa on perustettu vuonna 1900-luvun alussa ja sen kokonaispinta-ala on 3,4 hehtaaria. Hautausmaalla on sankarihauta-alue, arkkuhautaosastoja ja muistolehto. Tuuloksen kirkonkylältä on matkaa hautausmaalle noin neljä kilometriä.

+ Ohje Google-kartan käyttämiseen

A. Voit tarkastella hautausmaakierrosta mm. älypuhelimella tai tietokoneella.

B. Kartan käyttäminen on maksutonta.

1. Mene osoitteeseen <https://bit.ly/tuuloksenhautausmaakierros> tai lue tällä sivulla oleva **QR-koodi** puhelinsovelluksella. Linkki hautausmaakierrokseen löytyy myös **Lammin seurakunnan kotisivuilta**: www.lamminseurakunta.fi/tutki-uskoa/tuuloksen-hautausmaakierros

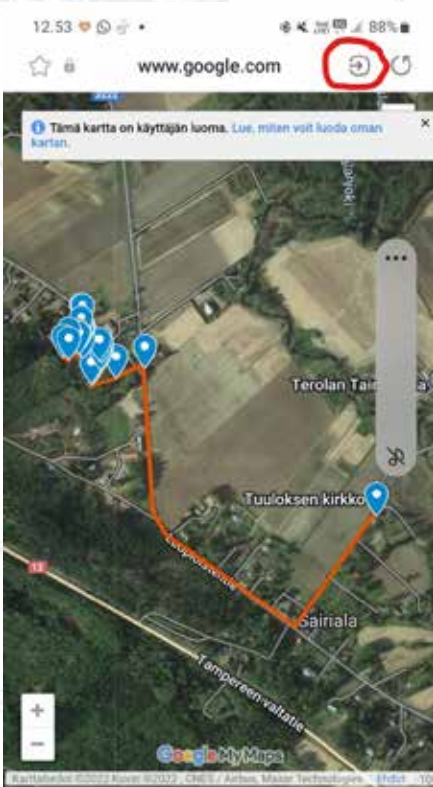
2. Paina (älypuhelimessa) "**Avaa linkit muissa sovelluksissa**" -painiketta.

3. Valitse karttapohjaksi "**satelliitti**", sama joka on vasemman sivun kuvassa. Hahmotat hautausmaan ja kohteet siten paremmin.

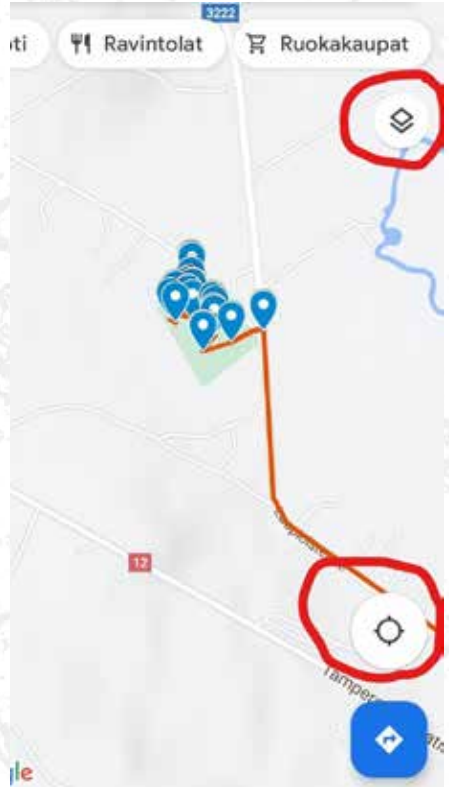
4. Aloituspiste on merkattu liilalla värillä (Tuuloksen kirkko). Kulje ensin kirkon sisätiloihin ja sieltä sitten tarkastelemaan muistomerkkejä ja hautapaikkoja.

5. Lopetuspiste on merkattu keltaisella värillä (Syrjäntaan Häppölä).

Avaa linkit muissa
sovelluksissa -painike

Ylempi symboli:
Valitse itselle mieluisin
karttapohjanäkymä
Alempi symboli:
Oman sijainnin haku

QR-koodi

+ Tuuloksen keskiaikainen kivikirkko

GPS: 4QWV+8X9 Sairiala

Tuuloksen yli viisisataa vuotta vanha kivikirkko sijaitsee Suolijärven rannalla. Kirkon rakentamisen aikaan sen läheisyydessä oli **valtaherra Knut Possen** omistama Sairialan kartano. Tuulos oli Hauhon seurakunnan kappeli, ja kirkko rakennettiin kappelikirkoksi ja kartanokirkoksi. Paikalla on todennäköisesti ennen kivikirkkoa ollut puinen kirkko. Vatikaanissa olevista asiakirjoista tiedetään, että Tuuloksen kappeliseurakunnassa oli 1400-luvulla kaksi pappia. Eli seurakunta oli silloin jo hyvin vakiintunut ja myös vauras.

Kirkon rakentamisen oletetaan alkaneen vuonna 1480. Vanhin osa kirkkoa on tilava sakaristo. Sen pääty kolmiossa ristin rinnalla oleva Knut Possen vaakuna antaa kirkon ajoittamiselle vankan lähtökohdan: Hämeen linnan päällikkönä toiminut valtaherra Knut Posse omisti Sairialan kartanoa vain vuodet 1477- 1485. (Sitten hän siirtyi Viipurin linnan valtiaaksi.) Sakariston sisäkatossa on upea kahdeksanjakoainen rengasholvi, mutta kirkkosalissa holvausta ei ole.

LAMMIN SEURAKUNTA †

Kirkko sijaitsee itä-länsi suuntaisesti niin, että alttari on itäseinällä eli ylösnousemuksen suunnalla. Samalla seinällä on lattian alla kaksi muurattua (tyhjää) hauta-arkkua. Knut Posse on saattanut suunnitella Tuuloksen kirkkoa itselleen ja puolisolleen viimeiseksi leposijaksi.

Kirkon sisällä on kaksi taide-esinettä 1400-luvun lopulta. Itäseinällä, alttarin päällä on vanha krusifiksi, Jeesus ristillä, ja eteläseinällä on Tuuloksen kirkon suojelupyhimys **Pyhä Birgitta**. Kirkossa on aikanaan ollut myös isompi, kaksiosainen pyhimyskaappi, joka on esittänyt Pyhää Sebastiania ja Pyhää Andreasta. Siellä on myös ollut Neitsyt Marian patsas. Nämä kolme puista veistosta ovat nyt Kansallismuseossa. Neitsyt Maria ja Pyhä Birgitta ovat taiteellisesti korkeatasoista työtä, ja on mahdollista, että Knut Posse on teettänyt ne emämaa Ruotsissa. Birgitan pyhimyskaapissa on pyhimyksen pään päällä taidokkailla puuleikkauksilla koristettu baldakiini.

Pyhä Birgitta, Tuuloksen kirkon suojelupyhimys, oli korkeasukuinen ruotsalainen laamannin tytär ja laamannin emäntä. Miehensä kuoltua Birgitta omistautui kokonaan uskonnolliselle elämälle ja uskonnollisille näyille, joita hän oli nähnyt lapsesta asti. Näyt kirjoitettiin ylös, ja ilmestyivät kirjoina Revelationes. Näkyjen pohjalta Birgitta opetti ihmisiä kristilliseen elämään, ja opasti ankarin sanoin Ruotsin nuorta kuningasparia ja jopa paavia. Hänet julistettiin pyhimykseksi pian 1373 Roomassa tapahtuneen kuolemansa jälkeen.

Tuuloksen kirkon alttaritaulu on tuuloslähtöisen **taidemaalari Hjalmar Munsterhjelm**in v. 1863 maalaama ja kotipitäjän kirkkoon lahjoitta-

ma. Se on kopio saksalaisen taiteilija **Otto Mengelbergin** taulusta Jeesus Getsemanessa. Saarnatuoli on paikallista työtä ja 1700-1800 lukujen taitteesta. Komea kattokruunu on hankittu Tukholmasta v. 1800. Ensimmäiset urkunsäkkökirjat kirkko sai vuonna 1861. Ne lahjoitti **ratsumestari Gustaf Riggert Munsterhjelm**, Toivoniemen (entisen Kommilan) kartanon isäntä ja Hjalmar Munsterhjelm in isä. Ensimmäiset lämmityslaitteet, kaksi suurta valurautakamiinaa, kirkko sai v. 1896.

Kirkkoa ympäröi neljä rakennusta: kellotapuli, portti huone ja kaksi pientä hautakappelia. Kirkkotarhan ahtaalle alueelle on haudattu tuuloslaisia vainajia ehkä 1200-luvulta alkaen. Puiset ristit ovat aikanaan maatuneet, ja nyt ikivanhassa kirkkotarhassa on näkyvissä vain muutamia valurautaristejä, muutamia muistokiviä ja kaksi hautarakennusta, Munsterhjelm in ja Eerolan sukujen. Uusi hautausmaa Luopioistentien varrelta saatiin käyttöön 1889.

Tuuloksen suuri ylpeydenaihe on kaunismuotoinen kellotapuli. Kuuluisa puukirkko - arkkitehtuurin **tutkija Heikki Klemetti** on lausunut:

“Tuuloksen kirkon kello tapuli livertelee kuin satakieli”. Tämän mestariteoksen on rakentanut **Mard Johan Hammarpää** W 1780. Martti oli Porkkalan kartanon seppä ja Lammin pitäjänseppä, mutta erikoistunut puurakentamiseen.

Tapulin kellokerroksessa on kolme kirkonkelloa, suuri, keskisuuri ja pieni. Suuren kellon kyljessä lukee:

“JUMALALLE CUNNIAXI JA HÄNEN SEURACUNNALLENS TARPEHEXI OSTETTU TULOXEN SEURACUNNAN KIRKKOON VUONA 1778 HERR KRONON BEFALLNINGSMANNIN AXEL FRIEDRIC FAVORININ KAUTTA.

Ison kellon vieressä on Papinkello vuodelta 1740, ja sen vieressä Pieni kello vuodelta 1731. Näillä kolmella kellolla on soitettu kunniaa Isälle, Pojalle ja Pyhälle hengelle. Niillä on myös soitettu ‘kuolinkelloja’. Kuolintapauksen jälkeen aamulla kahdeksalta tiedotettiin tapahtuneesta niin, että miehelle soitettiin isolla kellolla, naiselle keskisuurella, ja lapselle pienellä. Kellojen lyönneistä voitiin lukea vainajan ikävuodet.

Kirkkoaidan osana on myös porttihuone. “Tuuloksen erittäin hyvässä kunnossa oleva porttirakennus on nykyään arvokas harvinaisuus”, sanoo **Knut Drake** tästä kauniista pyramiidikattoisesta rakennuksesta.

Alun perin porttihuoneet rakennettiin puolustustarkoituksiin ja ne olivat kivestä. Myöhemmin ne tehtiin puusta kuten Tuuloksessa, ja ne olivat tärkeitä odotus- ja lepotiloina, joissa kaukaa hevosella, veneellä tai kävellen tulleet kirkossakävijät siistiytyivät, söivät eväitä ja tapasivat tuttaviansa.

1500-luvun puolivälissä Ruotsin valtakunnassa tapahtui uskonpuhdistus. Maasta tehtiin luterilainen valtakunta, jossa katolisen kirkon suuret omaisuudet siirrettiin valtiolle. Kustaa-kuningas oli tekemässä valtakunnasta perinnöllistä kuningaskuntaa. Tuuloksen kirkostakin vietiin ehtoollishopeat ja kaikki muu mahdollinen arvotavara.

1950-luvulla tehtiin suuri remontti. Funktionaalisuuteen eli toiminnallisuuteen pyrkivän ajan tyyli teki kirkko salista selkeän ja valoisan, mutta pohjoisseinällä olleen pitkän, kauniin lehterin purkaminen oli vahinko. Saarnatuoli siirrettiin eteläseinän ikkunan kohdalta pohjoisseinälle. Uutena elementtinä kirkkoon saatiin taiteilija **Antti Salmennin** suunnittelemat valaisimet.

Yllä: Saarnatuoli on paikallista työtä ja 1700-1800 lukujen taitteesta.

T: Tuuloksen kirkko (esite)

K: Markus Monteiro Kartano

LAMMIN SEURAKUNTA †

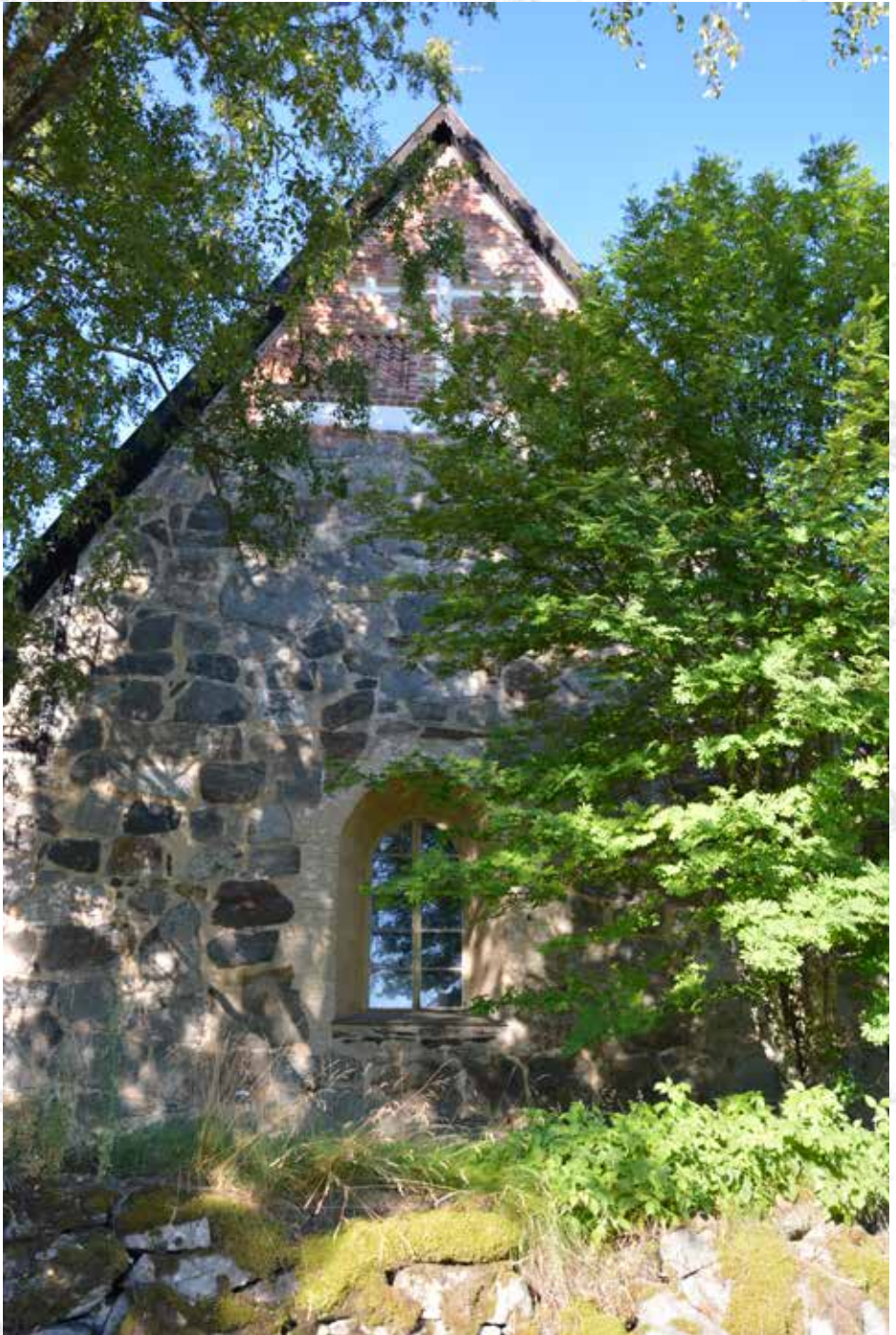
Yllä: Tuuloksen kirkon alttaritaulu on tuuloslähtöisen taidemaalari Hjalmar Munsterhjelm v. 1863 maalaama ja kotipitäjän kirkkoon lahjoittama. Se on kopio saksalaisen taiteilija Otto Mengelbergin tau-lusta Jeesus Getsemanessa.

Yllä: Komea kattokruunu on hankittu Tukholmasta v. 1800.

Yllä: Kirkossa on Kangasalan Urkutehtaan vuonna 1966 valmistamat 15-äänikertaiset urut.

LAMMIN SEURAKUNTA †

+ Tuuloksen kirkkoalue

Tuuloksen ´vanha hautausmaa´ on sijainnut kirkkoa ympäröivässä kirkkotarhassa, siis kirkon välittömässä läheisyydessä. Nykyään siitä on muistona vain laaja ruohikkoinen kumpu, jossa siellä täällä seisoo kivinen muistokivi. Tämän puistokummun sisällä lepää tuuloslaisten luita aina 1200-luvulta lähtien. Jokaisella haudalla on aikanaan ollut puinen risti, mutta ne ovat tietysti maatuneet. Kirkon nykyisen pääoven ja kellotapulien väliltä on Turun yliopiston kaivausten mukaan löytynyt lasten luita, jotka on ajoitettu 1200-luvulle. Silloin kivikirkon paikalla on sijainnut puinen kirkko.

Tuuloksen nykyinen hautausmaa on perustettu vuoden 1890 jälkeen, jolloin keisarillisella asetuksella kiellettiin sellaisen hautausmaan käyttö, joka on liian lähellä vesistöä. Ilmeisesti 1200-luvulta lähtien tuuloslaisia oli haudattu hautausmaahan, joka sijaitsi kirkon ympärillä, ja siis lähellä Suolijärven rantaa. Melkein seitsemän sadan vuoden ajan. Haudoista ei enää ole maan pinnalla näkyvissä kuin muutama kivinen hautamuistomerkki, ja Munsterhjelmien kivinen ja Eerolan suvun puinen hautakappeli.

Nykyinen hautausmaa sijaitsee Sairialassa Hauholle ja Luopioisiin johtavien teiden risteyksessä. Uusi hautausmaa on otettu käyttöön aivan 1900-luvun alussa.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

LAMMIN SEURAKUNTA †

+ Tuuloksen sankarihautausmaa

GPS: 61.148256,24.785190

Tuuloksen huolellisesti hoidetulla sankarihautausmaalla on haudattuna viisikymmentä kahdeksan tuuloslaista sankarivainajaa. He ovat antaneet henkensä isänmaan puolesta joko talvisodassa, 1939 - 1940 tai jatkosodassa 1941 - 1944. Tuuloksessa oli sotien aikana noin kaksituhatta asukasta, ja 58 nuoren miehen kaatuminen on ollut pitäjässä suuri murhe. Elokuussa 1941 eräs nuori äiti kirjoitti miehelleen rintamalle: "Nyt täällä on taas kovasti jännittynyt mieliala, kun tiedetään, että Laatokan takana on siellä ollut viime viikon lopulla kovia taisteluita missä pitäjän miehet ovat. Emme voi muuta kuin odottaa postia joka päivä. Kenelle se tuo taas..."

Sankarivainajien muistopatsas on kuvanveistäjä **Aimo Tukiaisen** veistämä, ja se on paljastettu 19.9.1948. "..... Se seisoo muistona vartijain jotka kansan turvaksi ehti. Ne taistelivat maalle vapauden, ne tunsivat syvimmän rakkauden." (Albert Eerola)

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

LAMMIN SEURAKUNTA †

✦ Muistolehto

Muistolehto sijaitsee sankarihautausmaan välittömässä läheisyydessä. Kivessä on teksti: "Herran Jeesuksen armo olkoon kaikkien kanssa."

T & K: Markus Monteiro Kartano

† Hugo Mikael Tuomi (1929 - 2020)

GPS: 61.148117,24.784282

Puuseppämestari Hugo Tuomi (1929 - 2020)

Puuseppämestari **Hugo Tuomi** aloitti ajokalujen valmistuksen 14-vuotiaana "heiveröisenä pojannulkkina" sepän sällinä. Seppiä Tuulokses-
sa 20-luvulla oli lukuisia, yleensä parikymmentä, ja heillä kaikilla riitti
työtä, sillä tästä pienestä pitäjästä lähti vuosittain markkinoille nelisen
tuhatta rekeä ja vähän pienempi määrä 'kestäviä ja kauniita' tuuloslai-
sia kärryjä. Varttuessaan Hugo erikoistui ajokalujen puuosien, erikoi-
sesti vaatimaan kestävien pyörien valmistukseen. Vuonna 2000 vanhat
ajokalumestarit puuseppä Hugo Tuomi ja seppämestari **Reino Metsä-
kangas** rakensivat pitkästä aikaa perinteiset 'kestävät ja kauniit' tuu-
loslaiset ajelukärryt. Kun kysyttiin Hugolta, oliko vaikeata tehdä kärryt
pitkän paussin jälkeen, Hugo vastasi vakavasti: "Se oli ilo."

Kärryjen rakentamisesta tehtiin viidentoista minuutin tasokas DVD-fil-
mi, jota voi ostaa Tili-Tuuloksesta Syrjäntakaa hintaan 5 euroa.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

✦ Seppo Ensio Salovius (1964 - 2011)

GPS: sama kuin Tuomi. Hautapaikka sijaitsee Tuomen vieressä

Pianisti Seppo Salovius

Pianotaiteilija ja pedagogi Seppo Salovius oli äitinsä puolelta tuuloislaista Alhaisten sukua. Hän opiskeli Helsingissä Sibelius-akatemiassa ja toimi Helsingin Konservatoriossa pianonsoiton yliopettajana. Hän oli opettajana erityisen taitava ja pidetty. Salovius vietti kesät yleensä Tuuloksessa, ja perusti **Tuuloksen Kesäkonsertit** vuonna 1995. Kaikkien suruksi Seppo Salovius kuoli äkilliseen sairauskohtaukseen Tuuloksessa v. 2011 vain 47-vuotiaana.

Seppo Saloviuksen oppilaat ja ystävät jatkavat Sepon aloittamaa kesäkonsertti-perinnettä, josta on nyt saatu iloita jo 27 vuotta.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

+ Munsterhjelmien suku Tuuloksessa n. 1800 - 1950

Munsterhjelmien saksalainen, 1700-luvulla aateloitu suku osti 1800-luvun alussa omistukseensa Jutttilassa lähellä Kyläjokea (Kauppilan paikalla) sijainneen Kommilan kartanon. He rakennuttivat kartanolle uuden päärakennuksen Tuuloslammin rannalle ja antoivat talolle nimeksi Toivoniemi. Kaksisataa vuotta vanha kaunis talo on edelleen asuttu. Se on puurakenteinen, mutta on alun perin ollut rapattu.

Toisen kerroksen tasalla eteläpäädyssä ollut tilava parveke on tehnyt talosta italialaisen palatsin tyyllisen. Tässä talossa syntyi vuonna 1840 Hjalmar Munsterhjelm, josta oli tuleva koko Euroopassa ihailtu maisemamaalari. Hänen isänsä oli **ratsumestari Riggert Munsterhjelm**, joka oli merkittävä henkilö Tuulokselle koko 1800-luvun jälkipuoliskon ajan. Hän mm. lahjoitti Tuuloksen kirkolle ensimmäiset urut ja ensimmäiset lämmityskamiinat.

Hänen vaimonsa **Matilda**, samoin kuin Riggertin äiti **Vendela**, olivat ammattitaitoisia suureen kartanon emäntiä, ja molemmat harrastivat puutarhanhoitoa. Pitäjään tuli heidän kauttaan uutuutena marjapensaita ja omenapuita, sireenipensaita, juurikasveja ja yrttejä. Nämä vanhemmat Munsterhjelmit on haudattu kirkkotarhassa olevaan hautakappeliin.

T: Kirsti Häppölä

✦ Alarik Munsterhjelm (1873 - 1944)

GPS: 61.148366,24.784652

Ali Munsterhjelm (1873 - 1944)

Sairialan ikivanhassa kartanossa, jonka ratsumerstari Riggert hankki omistukseensa, asui hänen poikansa **Rudolf Valdemar** (Hjalmarin veli) jonka kahdesta pojasta tuli taitelijoita; **Alarik Gustaf Valdemar (Ali)** oli taidemaalari, ja hänen veljestään Rudolf Ludvigista, Jutilan ´Ruuti-herrasta´, tuli Pohjoismaissa hyvin tunnettu ja arvostettu eräkirjailija. Suku siirtyi vähitellen Norjaan ja Ruotsiin.

Ali Munsterhjelmin lempinimi Jutilassa oli ´Pitkä maalari´ ja hänen lempiaiheitaan oli Tuuloksen vanha kivikirkko ja läheinen kyläympäristö. Turun saaristo oli myös paljon hänen taulujensa aiheena.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

+ Rudolf Ludvig Munsterhjelm (1880 – 1955)

GPS: 61.148366,24.784652

Ludvig Munsterhjelm (1880 – 1955)

Ludvig rakasti nuorena miehenä eräelämää ehkä vielä enemmän kuin sukunsa muut nuoret. Vitajärven torppa Oksjärvellä oli hänen mieluisin ´päämajansa´ kun hän seikkaili Tuuloksen takamailla. Jägarlifvet är så härligt, ja Kadotetut paratiisit ovat varhaistuotantoa. Myöhemmin hän kirjoitti paljon Petsamosta ja Tornionjokilaaksosta ja monista muista eräseuduista.

Munsterhjelmit joutuivat 1900-luvun alkupuolella myymään sekä Toivoniemen että Sairialan. Sairialan kartano lakkasi olemasta, ja sen lukuisat torpparit saivat lunastaan omikseen entiset vuokramaansa.

Laajat pellot ja metsät myytiin. Suurimman osan maista osti **kunnallisneuvos Albert Eerola**. Toivoniemen osti Tulokkaan suku, joka viljelee tilaa nyt jo neljännessä polvessa.

Munsterhjelmien jälkeen perikunta päätti joulukuussa 1909 myydä Toivoniemen tilan Luopioisista kotoisin oleville **August ja Aliina Tulokkaalle**. Aino Tulokkaan mukaan tilaa tuli pitämään ensiksi Tulokkaan vanhin poika 20-vuotias Toivo, joka oli isäntänä kahden vuoden ajan, minkä jälkeen hän palasi Luopioisiin hoitamaan kotitaloa. August Tulokas muutti Toivoniemeen vaimonsa ja neljän lapsen kanssa. Seuraavan sukupolven viljelijäparina toimi **Viljo Tulokas (1908-1974)** vaimonsa **Helka Tulokkaan (1910-1972)** kanssa ja heidän hautansa on Tuuloksen nykyisen haurausmaan vanhalla puolella. Tulokkaat ovat asuneet Tuuloksessa yli 100 vuotta ja viljelevät Toivoniemeä edelleen. Nykyinen isäntä edustaa sukunsa neljättä polvea. Viljo ja Helka Tulokkaan hauta on nykyisellä hautausmaalla.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

✦ Manda Virtanen (1878 - 1959)

GPS: 61,148508,24.784658

Manda Virtanen oli Uskollinen Palvelija, joka rakasti hevosia ja lapsia. Hän jäi lapsena täysin orvoksi ja tuli Syrjäntaan Häppölään pikkupiiaksi. Hän toimi ikänsä palveluksessa - joitain poikkeuksia lukuunottamatta Häppölässä - jossa ikääntyessään keskittyi hoitamaan suvun lapsia. **Hellä ja Leo Häppölän** kolmea tytärtä Pohjoisten kartanossa hän tuli hoitamaan kolmekymmenluvun lopulla, ja oli tyttöjen rakastettu 'Mantu', joka taitavana hevosmiehenä saattoi kuljettaa tyttöjä kärrykydillä mummolaan. Loppuvuotensa Mantu eli Syrjäntakana Linnamäen huvilassa yhdessä vanhan Linda-emännän kanssa. Mantun kanssa samassa haudassa lepää hänen ainoa sukulaisensa **Oskari-eno**.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

✦ Jouko Kaloinen (1913 - 1963)

GPS: 4QXM+CMR Sairiala

Toimitusjohtaja Jouko Kaloinen (1913 - 1963)

Jouko ja Helvi Kaloisen haudan on suunnitellut **Aimo Tukiainen**. Jouko Kaloinen toimi Mikko Kaloinen Oy:n toimitusjohtajana vuodesta 1949 vuoteen 1961. Pariskunta rakennutti Suolijärven rantakalliolle, Sairialan kylän entiselle piirileikkipaikalle, kauniin Villa Mairea-tyylisen huvilan, joka valmistui 1955. Huvilan suunnitteli **arkkitehti Dag Englund**.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

+ Leo Häppölä (1911 - 1998)

GPS: 61.148603,24.783940

Kunnallisneuvos Leo Kustaa Häppölä, res.majuri, 1911 - 1998

Leo Häppölä syntyi Syrjäntaan (Rinteentaan) kylässä Tuuloksessa Linda ja Vihtori Häppölään toisena lapsena. Syrjäntaan Häppölään vanhin tunnettu isäntä on **Nils Häppäinen**, lautamies, jolle kruunu antoi keskievarinpito-oikeuden 1441. Syrjäntaan risteyksen läpi kulki Ylinen Viipurintie (Tukholma-Turku-Hämeenlinna-Hollola-Viipuri). Leo viljeli vaimonsa Hellän perimää Pohjoisten kartano-tilaa, ja teki sodan jälkeen pitkän karriäärin poliittikkona. Tuuloksen kunnanvaltuustossa Leo oli 30 vuotta ja sen puheenjohtajana 20 vuotta.

Maalaisliiton kansanedustajana Leo Häppölä oli 19 vuotta, ja puolustusministerinä kylmän sodan vuosina 1959 – 61. Hän taisteli muitten hämäläisten kanssa Talvisodan Summassa Karjalan kannaksella, haavoittui talvisodan kovissa lopputaisteluissa helmikuussa 1940, ja oli taas Jatkosodassa Syvärillä. Leo Häppölä jäi kaksi kertaa leskeksi. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli **Hellä Häppölä, o.s. Kaloinen**. Heille syntyi kolme lasta, **Tuula, Kirsti ja Päivikki**. Hella kuoli sepelvaltimotautiin vuonna 1963. Myöhemmin Leo avioitui **Anni Ahtolan, o.s. Latvalahden** kanssa, ja tämän kuoltua 80-luvulla oli naimisissa **Inkeri Sipilä-Häppölän** kanssa kuolemaansa asti.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

+ Mikko Kaloinen (1885 - 1945)

GPS: 61,148798,24.783965

Sahanpatruuna, teollisuusneuvos Mikko Kaloinen (1885 - 1949)

Haudalla on kuvanveistäjä **Aimo Tukiaisen veistämä 'Enkeli'-patsas**

Mikko Kaloinen syntyi Kaloisten rusthollin poikana Rengossa, ja oppi kotonaan perusteellisesti sekä maatalouden että sahaustoiminnan työt. Työtä pelkäämätön poika lähti maailmalle jo 21-vuotiaana, vuokrasi Ylöskartanon entisen upseerin virkatalon Tuuloksen Jutilasta, meni naimisiin Rapoon vanhan sukutilan tyttären Hiljan kanssa, ja perusti

LAMMIN SEURAKUNTA†

ensimmäisen höyrysahansa Ylöskartanon mäelle. Pian hän perusti Pyhäjärven rannalle Kettulan sahan, josta sitten tuli Tuuloksen suurin työnantaja melkein koko 1900-luvun ajaksi. Toinen Kaloisen saha toimi Teuron kylässä Teuronjärven rannalla.

Pariskunnan ensimmäinen lapsi, **Kauko Mikael**, kuoli kolmivuotiaana ´kuristus-tautiin´ eli kurkkumätään, mutta muut lapset, **Hellä, Jouko ja Aimo** elivät pitkähkön elämän peritystä sepelvaltimotaudista huolimatta. Hällän ja Joukon haudat sijaitsevat lähetyvillä. **Aimo Kaloinen**, Rapoon isäntä, toimi isänsä ja veljensä jälkeen Mikko Kaloinen Oy:n toimitusjohtajana 1961 - 1975.

Aimo ja Kyllikki Kaloinen olivat merkittäviä kulttuurivaikuttajia Tuuloksessa sodanjälkeisinä vuosikymmeninä.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

† Hjalmar Munsterhjelm (1840 - 1905)

GPS: 61,148810,24.783923

Hjalmar Munsterhjelm oli Düsseldorfilaista koulukuntaa edustava (D:ssa opiskellut) kuuluisa taidemaalari, joka eli vuosina 1840 – 1905. Hän syntyi Tuuloksessa Toivoniemen kartanossa Tuuloslammin rannalla, ja maalasi koko ikänsä, paitsi Keski-Euroopan aiheita, mielellään myös tämän rakkaan kotiseutunsa maisemia. Kauneus ja tuore luontohavainto saivat vaativimmatkin taidearvostelijat ylistämään Munsterhjelmiä, ja Venäjän tsaari myönsi hänelle akateemikon arvon.

Tauluja myytiin hoveihin ympäri Eurooppaa. Hän kuului Suomen taideteen kultakauteen, joka loi lujan kulttuurisen pohjan Suomen itsenäistymiselle. Hän näytti Euroopalle, että Suomen luonto on kauneudessaan niin mahtava, että se kelpaa maisemamaalarille siinä missä Välimeren ja Alppien maisemat. Avioituttuaan Munsterhjelm asui talvet Helsingissä

ja kesät Toivoniemessä, jonka isäntä hänestä tuli vanhemman veljensä kuoltua. Hautamuistomerkin on luonut taiteilijan poika, kuvanveistäjä **Johan Munsterhjelm**.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

Kartanonomistajat

- ✦ Karl Fredrik Karander (1842 - 1917)
ja Kaarlo Harald Kara (1871 - 1924)

GPS: 61.149195,24.783878

Karanderin suku Pohjoisten kartanossa

Karl Fredrik Karander tuli Kartanon isännäksi 1881. Kartano oli saanut alkunsa, kun **Ruotsin kuningatar Kristiina** lahjoitti vuonna 1648 koko Pohjoisten kylän linnoituksen komendantti **Tomas Kinnemondille** palkkioksi sotilaallisista ansioista. Vuonna 1759 omistajaksi tuli nimismies **Aksel Fredrik Favorin**, jonka poika, hovioikeudenasessori Frans Herman Favorin aloitti vuonna 1792 nykyisen päärakennuksen rakennustyön. Taitekattoinen hirsirakenteinen talo seisoo edelleen paikallaan. Sitä on aikojen saatossa laajennettu ja remontoitu, mutta alkuperäinen talo on edelleen viesti 1700-luvulta. F.E. Favorin isännöi taloa vuoteen 1832. – Vuonna 1881 talo tuli avioliiton kautta Karanderin suvulle, joka hallitsi taloa vuoteen 1930, jolloin sen osti sahanpatruuna

Mikko Kaloinen. Talo periytyi hänen tyttärelleen **Hellä Häppölälle** ja tämän miehelle **Leo Häppölälle**. Nykyisin talon omistaa näiden nuorin tytär **Paula Päivikki Soinio** perheineen.

Karl Fredrik Karander ei ollut pidetty isäntä, ja torpparit arvelivat että ruiskin kasvoi Kartanon pelloilla huonommin kuin muualla, koska isäntä oli niin häijy. Hänen poikansa **Kaarlo Harald (eli Kalle) Kara** oli toista maata. Käytyään keskikoulun Hämeenlinnan Lyseossa, hän opiskeli kirjukurssilla eläinlääkäriä taitoja, ja paransi ilmaiseksi alustalaisensa kotieläinten tauteja. Kalle Kara oli isäntänä vuodet 1905-1924.

Hän oli niin pidetty, että kun kapinan aikana kaikkia isojen talojen isäntiä vainottiin, Pohjoisten kartanossa omat torpparit tulivat levottomimpina aikoina suojelemaan isäntäänsä. "Tultiin yöksi tänne tupaan, kun on niin paljo liikkeellä noita hulikaaneja." Ongelmana oli kuitenkin se, että Kalle Karan sukupuolinen suuntautuminen ei ollut tavallinen, mutta hänet kuitenkin jostain syystä painostettiin naimisiin. Morsian oli turkulainen **Hilla Angervo**, ja kihlusaika venyi ja venyi.

Yllä: Benjamin Eerola (1850 - 1918)

GPS: 4QXM+GG8 Sairiala

Lopulta taloon tuli emäntä. Aikalaisten mukaan pariskunta ei ollut useinkaan yhtä aikaa kotona, vaan kumpikin harrasti pitkiä sukulaisvierailuja. Kalle Karan vanhempi veli oli hovioikeuden asessori, ja veljekset seurustelivat mielellään. Kalle Kara kuoli yllättäen vuonna 1924, ja **Hilla Angervo-Kara** hoiti taloa kahden veljiensä tuella joitain vuosia, kunnes pani sen myyntiin. Toinen veljistä oli **taidemaalari Sävele Angervo**, jonka töitä talossa on vieläkin.

Yllä: Johan Albert Eerola (1874-1950), kunnallisneuvos
GPS: 61.148629,24.783203

Eerolan tilan jakovaiheista **Jari Eerola** on kertonut. Setälä-Eerolan suvun hauta löytyy Kaloisen sukuhautojen vierestä. Hautakivi on pystyasennossa oleva suorakulmainen särmiö. Siihen on haudattu kirkkoväärti **Benjamin Eerola (1850-1918)**, talonemäntä **Matilda Eerola os. Vikman (1862-1939)** sekä heidän vauvaikäisinä menehtyneet lapsensa **Tyine Matilda** ja **Valfrid** sekä toiselle sivulle poika **Johan Kustaa Eerola (1898-1921)**. Hautakiven takasivulla on merkitty talonisäntä **Reijo Eerola (1938-2011)** sekä vaimonsa **Anja Eerola os. Yrjölä (1937-1993)**. Tilaa jatkaa heidän poikansa **Jari**.

Toisessa Eerolan suvun haudassa on haudattuna **Johan Albert Eerola (1874–1950)** ja vaimonsa **Nina Johanna Eerola os. Annila**, heidän poikansa **Esko Sakari Eerola (1921–1955)** vaimonsa **Kirsti** sekä **Esko Albert Eerola** vaimonsa **Katri**. Esko Eerola viljeli Tumpinmäkeä ja **Seppo Eerola** Eerolan tiloja. Tumpinmäen tilan pellot olivat vuokrattuina Eskon Eerolan kuoleman jälkeen, kunnes poika Eero varttui ja otti tilan haltuunsa ja nykyisin sitä viljelee Eeron poika Esko. Seppo Eerolan jälkeen Eerolaa viljeli **Risto Eerola** ja nykyisin Risto yhdessä poikansa **Timo Eerolan** kanssa.

Albert Eerola rakensi Suolijärven rannalle kartanotyyllisen pylväiköllä varustetun talon, joka nykyisin on asumaton. Kunnallisneuvos Albert Eerola oli kokoomuksen kansanedustajana ns. pitkässä parlamentissa, joka istui yli sotavuosien vuodesta 1939 vuoteen 1945.

Mielenkiintoinen on **Sjökapten Johan Bouchtin (1833–1899) och hans make Helena Aurora Fredrika född von Platenin (1848–1922)** hauta. He ovat ilmeisesti oleskelleet Tuuloksessa valtion virkatalona toimineessa Ylöskartanossa. **Rauno Järvisen** mukaan kapteenin leski

Yllä: Johan Boucht (1833–1899), sjökaptenen, merikapteeni

GPS: 61.148571,24.783384

J. Laurilan sukuhauta

GPS: 61,148805,24.783760

Helena Boucht leskeksi jäätyään vuonna 1899 vietti keskiään Tuuloksen kirkolla Turvalassa. Tämä rakennus oli alun perin huvilana Hjalmar Munsterhjelman veljellä insinööri **Rikhard Munsterhjelmillä**.

Kirjailija **Elisabet Laurila (1913–2004)** on haudattuna **J. Laurilan sukuhautaan**, johon on haudattuna myös lahjakas heikosta sydäimestä kärsinyt ja nuorena menehtynyt veljensä fysiikan ja matematiikan opiskelija **Aapo Olavi Laurila (1920–1944)**. Veli oli läheinen Elisabetille ja he asuivat jonkin aikaa yhdessä Helsingissä Aapon opiskellessa yliopistossa. Elisabet asui vuosia Pariisissa, mutta eläkeiässä hän muutti takaisin Tuulokseen.

Räätäli Leander Fihlmanin ja vaimonsa **Kristina Eriksdotterin (1817–1889)** viides lapsi **Otto (s.1852)** oli suntiona Tuuloksessa. Hänen ja vaimonsa **Henrikka os. Liikilän (1856–1935)** **Lyydia tytär (1885–1916)** avioitui **Kosti Väreen** kanssa ja heidän poikansa **Jaakko (1907–1980)** toimi Syrjäntaan koulun johtajaopettajana pitkään ja vaimona **Tyyne (1907–1990)** luokanopettajana. Jaakko ja Tyyne Väreen haudan vieressä on **Henrikka Fihlmanin** hauta. Siihen on haudattuna myös **Lyydia Väre**.

Räätäli Leander Fihlmanin ja vaimonsa Kristinan seitsemäs lapsi **Eva**

Otto Valdemar Saarikivi (1880 - 1965)

GPS: 61.148695,24.783774

Maria (1855-1939) avioitui Porvoosta kotoisin olevan urkuri, kierto-koulunopettaja **Johan Henrik Holmstenin kanssa**. Johan Holmsten toimi Tuuloksessa kanttorina ja hänestä on valokuva Tuuloksen seurakuntakeskuksessa.

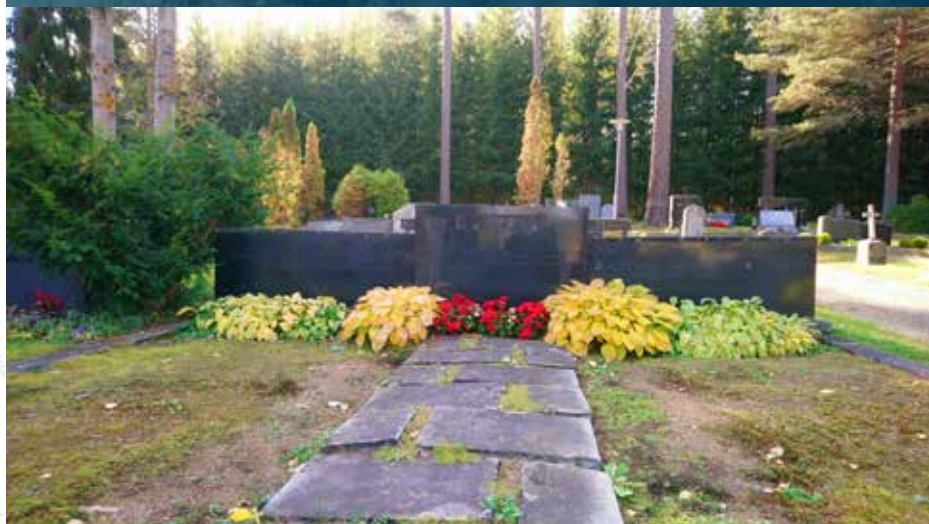
Juho ja Eeva Holmstenin ensimmäinen lapsi **Johan Alarik Saarikivi (1879-1955)** toimi Jutilan koulun opettajana ja oli mukana kunnan luottamustoimissa mm. valtuuston puheenjohtajna. (Sukunimi Holmsten suomennettiin Saarikiveksi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.) Alarik asui vaimonsa **Ida os. Kaivolan (1891-1956)** kanssa Kukonmäen tilalla Jutilassa ja viljeli tilaa. Heidän toinen lapsensa **Otto Valdemar (1880-1965)** toimi Pohjoisten koulun opettajana, ja neljäs lapsensa **Kaarina Sorola, os. Saarikivi s. 1922**, toimi Syrjäntaan koulussa opettajana jonkin aikaa.

Juho ja Eeva Holmstenin hauta on hautausmaan vanhassa osassa ja sen yläpuolella, hautakivet vastakkain, on **Valdemar Saarikiven sukuhauta**. **Alarik ja Ida Saarikiven hauta** on Tuuloksen hautausmaalla.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

+ Syrjäntaan Häppölä

GPS: 61.148695,24.783774

Syrjäntaan Häppölä

Vuonna 1906 Syrjäntaan Häppölän nuori tarmokas isäntä **Vihtori Häppölä** toi taloon juuri vihityn nuoren morsiamensa **Linda Aleksandra Tikan** Hauhon Eteläisistä. Linda itse valitteli myöhemmin, että hän ei tiennyt talonpidosta mitään, koska hänet oli pantu käymään koulua Hämeenlinnan Suomalaisessa tyttökoulussa, ja hän oli naimisiin mennessään pelkkä pieni koulutyttö. Onneksi taloa johti edelleen leskimmäntä **Eriika**, Vihtorin viisas ja monitaitoinen äiti. Talo oli itse asiassa hotelli, jossa oli toiminut jo satojen vuosien ajan kestikievari. Nuori Linda sai keskittyä hoitamaan lapsiaan, joita syntyi sitten neljän vuoden välein; **Yrjö, Leo, Sylvi ja Helvi**.

Vuonna 1918 Lindan ja monen muun maailma repesi. Suomessa oli syttynyt vapaussota eli sisällissota eli veljessota eli kapina. Huhtikuus-

sa, julman ja onnettoman sodan jo ollessa loppuillaan, Syrjäntaan kylä joutui hurjan taistelun näyttämöksi. Valkoiset olivat saaneet huhtikuun alkupuolella vallatuksi venäläisten sotilaitten ja suomalaisten punaisten päätukikohdan, Tampereen kaupungin. Punaisen puolen väki, sotilaat ja siviilit lähtivät isoina pakolaisjoukkoina vaeltamaan kohti Lahtea, jossa oli tarkoitus päästä junaan ja siitä Neuvostoliittoon.

Syrjäntaan kylässä pakolaisjoukko kohtasi risteystä valvomaan käsketyt saksalaisjoukot. Muutama sata maailmansodan karaisemaan saksalaista kohtasi tuhansia ihmisiä käsittävän pakolaisjoukon. Saksalaiset hävisivät. Koko kylä paloi tuhkakksi, ja vanhat viljelyspelloit peittyivät ihmisten ja eläinten ruumiisiin. Kyläläisiä lyhyessä mutta kauheassa taistelussa ei kuollut.

Vihtori ja Linda Häppölän perhe oli pelastautunut viimeisillä hetkillä sukulaisten luo Pälkäneelle. (Vihtori oli punaisten tappolistalla.) Kun palattiin, kaikki oli aloitettava aivan alusta. Vanhan kestikievarin tontille rakennettiin 20-luvun alussa iso, nykyään siniseksi maalattu kauris talo. – Kun Vihtorin elinvoima alkoi iän mukana hiipua, hänelle ja Lindalle rakennettiin Syrjäntaan raittille Linnamäen töyräälle eläkekoitti. Vanhin poika Yrjö alkoi viljellä vanhaa sukutilaa yhdessä vaimonsa **Leenan (Helena) Laurilan** kanssa. He saivat kolme poikaa; **Olavi, Jorma ja Mauri**, joista nuorin, Mauri, jatkoi sukutilan viljelyä.

T: Kirsti Häppölä

K: Markus Monteiro Kartano

LAMMIN SEURAKUNTA †